

Το ελληνικό πείραμα και το μέλλον

Στις 5 Μαΐου, προσκεκλημένος του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθήνας, ο γνωστός γάλλος διανοητής Ετιέν Μπαλιμπάρ μίλησε για το λαϊκισμό, την ιδεολογική χρήση και κατάχρηση του όρου και τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων αντιπάλων του. Ξεκίνησε την ομιλία του με μια εκτενή αναφορά στη μελέτη των Γιάννη Σταυρακάκη και Νικόλα Σεβαστάκη, "Λαϊκισμός, αντιλαϊκισμός και κρίση" (Αθήνα, 2012), για να καταλήξει σε μια έκθεση των απόψεών του για τη σημασία που έχει η αντιμετώπιση της νέας ελληνικής κυβέρνησης από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, όσο αφορά την κατανόηση της νέας δομής εξουσίας, που διαμορφώνεται στη διάρκεια της κρίσης στην Ευρώπη. Από την ομιλία του δημοσιεύουμε στο σημερινό φύλλο της "Εποχής" το τελευταίο μέρος, που αφορά ειδικότερα την Ελλάδα.

Του Ετιέν Μπαλιμπάρ

Ο ΣΥΡΙΖΑ αντιπροσωπεύει μια τεράστια ελπίδα και ένα παράδειγμα που αξίζει να εκλαϊκευτεί σε όλη την Ευρώπη. Δεν λέω ότι δεν υπάρχει ξενοφοβία και στην Ελλάδα. Ξέρουμε όλοι ότι υπάρχει. Αυτές τις μέρες ξεκίνησε η δίκη ηγετικών στελεχών της Χρυσής Αυγής. Ωστόσο, πρέπει να σημειώσουμε ότι η ελληνική κυβέρνηση ακολουθεί μια γραμμή υπεράσπισης του έθνους απέναντι στην ανθρωπιστική κρίση και την εκποίηση του εθνικού πλούτου, χωρίς να βυθιστεί στον αντιευρωπαϊκό εθνικισμό ή σε μια ξενοφοβική στάση απέναντι στους ξένους (...)

Όμως, κατά μεγάλο μέρος η απάντηση στο ερώτημα ποιες δυνατότητες αντίστασης και δημοκρατικής επανοικοδόμησης της Ευρώπης υπάρχουν, καθώς και στο ερώτημα αν η έννοια του «λαϊκισμού» μάς επιτρέπει να τις αντιληφθούμε με πρόσφορο τρόπο, εξαρτάται προφανώς από τον τρόπο με τον οποίο αναλύουμε τις δομές εξουσίας και τους συσχετισμούς δύναμης στην Ευρώπη σήμερα, καθώς και τη φύση της διαδικασίας εκδημοκρατισμού που θα έπρεπε να αντιπαραθέσουμε στις αλλαγές που υλοποιούνται.

Εδώ είναι που χρειάζεται πραγματικά, κατά τη γνώμη μου, μια διαφορετική ορολογία, ακόμα κι αν θα οδηγούμασταν στη χρήση της κατηγορίας «λαϊκισμός», προκειμένου να προκαλέσουμε την προσοχή και να δώσουμε έναντια για σκέψη. Στρέφοντάς τη, βέβαια, εναντίον εκείνων που τη χρησιμοποιούν σαν φόβητρο.

Ένας ευρωπαϊκός λαϊκισμός

Πριν από μερικά χρόνια είχε πει ότι χρειαζόμαστε έναν «ευρωπαϊκό λαϊκισμό» ή έναν «λαϊκισμό σε ευρωπαϊκή κλίμακα». Δεν το αναίρω, αλλά νομίζω ότι δεν αρκεί, γιατί οι διαδικασίες αποδημοκρατισμού που εξελίσσονται στην Ευρώπη και στον κόσμο, είναι πολύ πιο σύνθετες από μια απλή μονοπάληση της εξουσίας από μια «ελέτη» ή μια «ολιγαρχία» του χρήματος και της γνώσης, και γιατί τα μέτωπα πάλης είναι πολύ περισσότερα και πιο ποικίλα από μια απλή «επιστροφή του λαού» στην πολιτική σκηνή, με την παλιά έννοια του όρου. Πρόκειται για την αναδημονυρία του πολιτικού μέσα από την τρέχουσα κρίση: όχι όπως ήταν πριν και εκεί που βρισκόταν πριν, αλλά σε μια νέα σκηνή και με νέες μορφές.

Θα πρόσθετα, λοιπόν, τουλάχιστον τη διατύπωση δημοκρατικής επινόησης (διατύπωση προερχόμενη από ένα βιβλίο του Κλοντ Λεφόρ του 1981, που αναφέροταν στην αντίσταση στα δικτατορικά καθεστώτα του «υπαρκτού» σοσιαλισμού, αλλά ταιριάζει πολύ καλά σε ένα μέρος των σημερινών κινημάτων στην Εποχή, Διεύθυνση: Ακαδημίας 62

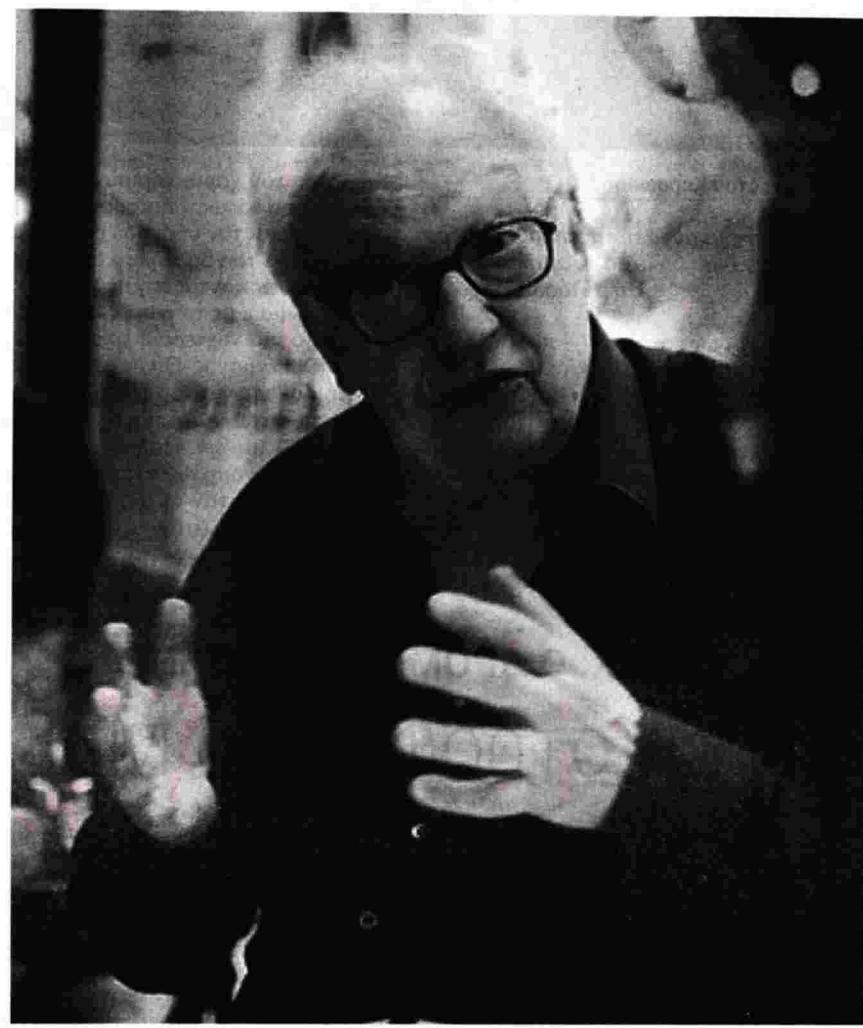
Ισπανία, σε συνδυασμό με την πάλη κατά της δομικής στο κράτος και την πολιτική τάξη διαφοράς).

Θα πρόσθετα, επίσης, τη διατύπωση ανάπτυξης της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη, όχι με την έννοια ενός κοινού διαβατηρίου ή απλά με το δικαίωμα ψήφου για την εκλογή της ευρωβουλής, που δεν διαθέτει πραγματική εξουσία, αλλά με την έννοια μιας κινητοποίησης στη βάση, πάνω από σύνορα, σε κινήματα που αποσκοπούν στη θεσμική αναμόρφωση και τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Κοινοί στόχοι δεν λείπουν: από την υπεράσπιση και την εξίσωση των εργατικών δικαιωμάτων, ώστε να περιοριστεί ο ανταγωνισμός που υφίσταται μεταξύ των μισθωτών της ηπείρου, και την καταπολέμηση της προσωρινής εργασίας, μέχρι την προστασία του περιβάλλοντος ή την αλληλεγγύη προς το πείραμα του ΣΥΡΙΖΑ, που αποτελεί ένα είδος ελάχιστης προϋπόθεσης για το νέο διεθνισμό που χρειαζόμαστε σήμερα.

Βέβαια, συνειδητοποιώ πλήρως ότι δεν αρκεί να επαναλαμβάνουμε «θα έπρεπε» και «έχουμε ανάγκη»... Χρειάζεται να γίνουμε λίγο πιο συγκεκριμένοι, και εδώ έχει σημασία να κατανοήσουμε με τι είδους δομή εξουσίας μάς κυβερνούν σήμερα ή ασκούν την ηγεμονία τους σ' εμάς, ως ευρωπαίους πολίτες.

Μεταδημοκρατικός φεντεραλισμός

Ο Χάμπερμας έχει επινοήσει μια διαφωτιστική διατύπωση: μιλάει για «εκτελεστικό μεταδημοκρατικό φεντεραλισμό». Από την πλευρά μου, εδώ και μερικά χρόνια, όταν άρχισε την δράση της η τρόικα ασκώντας την φευδοκυριαρχητική εξουσία της, ειδικότερα όταν αντικαταστάθηκαν οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Ιταλίας με παρέμβασή της, είχα μιλήσει για μια «επανάσταση εκ των άνω», μια κατηγορία δανεισμένη από τον παραδοσιακό μαρξισμό, την οποία κι αυτός είχε δανειστεί από τον Μπί-

σμαρκ.

Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για μια «προληπτική αντεπανάσταση», που επιτρέπει την εμφάνιση νέων πολιτικών δομών με στόχο την εξασφάλιση της ουδετεροποίησης των δημοκρατικών δυνάμεων. Παραδόξως, κάτω από τα επιφανόμενα της τεχνοκρατικής «διακυβέρνησης» και του οικονομικού ορθολογισμού λειτουργούν δομές αποπολιτικοποίησης ή ουδετεροποίησης της πολιτικής, οι οποίες φυσικά αντιπροσωπεύουν έναν τρόπο άσκησης πολιτικής.

Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι αυτές οι δομές συνδυάζουν πολλά είδη εξουσίας, π.χ. της EKT και του ΔΝΤ, δηλαδή μεταφέρουν απ' ευθείας στους κόλπους της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης τη χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση, αν και τα συμφέροντα δεν ταυτίζονται απαραίτητα. Εμπεριέχουν, όμως, και τις εξουσίες των κυριάρχων κρατών στην Ευρώπη, κυρίως της Γερμανίας, που οι ηγέτες της σήμερα υπηρετούν τα συμφέροντα του εξαγωγικού εθνικού κεφαλαίου της, σε ανταγωνισμό με άλλα εθνικά κράτη. Τέλος, περιλαμβάνουν τις εξουσίες της τεχνοκρατίας, δηλαδή της Κομισιόν των Βρυξελλών.

Θα μπορούσαμε να πιστέψουμε ότι όλο αυτό το σύμπλεγμα υπακούει σε μία και μόνη βούληση, σε ένα και μόνο συμφέρον, όπως υποθέτει η κλασική μαρξι-

στική εκδοχή- που κάποτε ήταν η «ορθόδοξη» αποψη - δηλαδή του κράτους που υπακούει στη βούληση μιας κυριαρχητικής τάξης, ή μάλλον της επιτρέπει να σχηματιστεί και να αποκτήσει αυτοσυνειδησία. Υπ' αυτή την έννοια το συμπέρασμα θα ήταν: ας καταστρέψουμε αυτή τη δομή, ή, απλούστατα, ας βγούμε από αυτήν. Ας επωφεληθούμε από την κρίση, για να ασκήσουμε το «δικαίωμα της φυγής», ξεκινώντας από το δικαίωμα εξόδου από το ασφυκτικό πλαίσιο του κοινού νομίσματος και εκείνων που το διαχειρίζονται.

Δεν ισχυρίζομαι ότι αποκλείεται να αναγκαστούμε να φτάσουμε σε αυτό το σημείο. Λέω ότι πρέπει να συνειδητοποήσουμε πλήρως το γεγονός ότι τα αποτελέσματα για κάθε λαό διαχωριστά, αρχής γενομένης από τους πιο αδύναμους μέσα στην κρίση, αλλά και για την Ευρώπη στο σύνολό της, θα κινδύνευαν να αποδειχθούν καταστροφικά, γιατί η αποδόμηση ή η «έξοδος» δεν ρυθμίζουν κανένα από τα προβλήματα της ανάπτυξης, της αλληλεξάρτησης και της ρύθμισης του συσχετισμού δύναμης μεταξύ κρατών και παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής αγοράς, από την οποία εξαρτάται σήμερα κάθε έθνος.

Η δομή της ευρωπαϊκής εξουσίας

Γι' αυτό χρειάζεται να κάνουμε μια

της Ευρώπης

πιο σύνθετη ανάλυση αυτής της δομής εξουσίας, των συγκρούσεων που τη διαπερνούν και των δυνατοτήτων εκδημοκρατισμού και πολιτικής παρέμβασης που μπορεί παρ' όλα αυτά να προσφέρει, έτσι ώστε να οικοδομηθεί μια πραγματική εναλλακτική πρόταση και όχι απλά να εκφραστεί μια άρνηση ή μια αμυντική αντίδραση, όσο αναγκαία κι αν είναι.

Θα έλεγα (και παρακαλώ να μην εκληφθεί σαν δημαγωγία επειδή μιλώ στην Αθήνα) ότι εδώ πρέπει να εφαρμόσουμε το «θεώρημα Πουλαντζά»: οι ταξικοί αγώνες, οι κοινωνικοί αγώνες, και οι συσχετισμοί δύναμης μεταξύ εκδημοκρατισμού και αποδημοκρατισμού διεξάγονται στους κόλπους του ίδιου του κράτους. Αυτό, όμως, που ίσχυε για το κλασικό αστικό και ιμπεριαλιστικό κράτος-έθνος, για το οποίο μιλούσε ο Πουλαντζάς, δεν ισχύει κατά μείζονα λόγο για μια δομή εξουσίας τόσο σύνθετη και αντιθετική, όπως της σημερινής Ευρώπης;

Αυτό είναι το κεντρικό ερώτημα στις αντιπαράθεσεις μεταξύ μαρξιστών, μεταμαρξιστών και οπαδών της εναλλακτικής Ευρώπης. Δεν έχει ακόμα διευθετηθεί το ζήτημα αυτό... Έχω την εντύπωση ότι μπορούμε να το διακρίνουμε στον τρόπο με τον οποίο οι ευρωπαϊκοί θεσμοί χειρίζονται το πρόβλημα που τους θέτει η αλλαγή κυβέρνησης στην Ελλάδα.

Βέβαια, η πολυπλοκότητα και οι εσωτερικές εντάσεις δεν είναι και τόσο ορατές, ιδιαίτερα γιατί σ' αυτόν το «μεγάλο συνασπισμό» διάφορα ευρωπαϊκά κράτη, μεταξύ αυτών στην πρώτη γραμμή η Γαλλία, δεν πήραν την ευθύνη να επεξεργαστούν εναλλακτικά σχέδια. Άλλα, αν σκεφτούμε λίγο, μπορούμε να δούμε ότι οι λόγοι που ωθούν την τρόικα σε αδιάλλακτη στάση στις διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ καταλήγοντας στο μπλοκάρισμα που παρατηρούμε, βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα, τα οποία δεν συμπίπτουν αναγκαστικά.

Να μην εξαπλωθεί το φαινόμενο ΣΥΡΙΖΑ

Υπάρχει ένα επίπεδο το οποίο είναι πολύ προφανές και ανταποκρίνεται σε μια αρκετά ταξική ανάλυση: κοινή βούληση όλων των συνιστωσών της ηγεμονικής δομής στην Ευρώπη είναι να μην εξαπλωθεί το παράδειγμα του ΣΥΡΙΖΑ, δηλαδή να εριξάθει η κακή φύτρα. Γι' αυτό πρέπει να γίνουν έτσι τα πράγματα, ώστε η ελληνική δημοκρατική απόπειρα να αποτύχει όσο γίνεται πληρέστερα και γρηγορότερα: είτε με την πτώση της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, είτε ακόμα καλύτερα – με την εγκατάλειψη των στόχων της, ει δυνατόν πριν γίνουν ευαισθητες εκλογικές αναμετρήσεις, όπως της Ισπανίας.

Όμως, μια πρόκληση αποτυχίας του ΣΥΡΙΖΑ εμπεριέχει αρκετά υψηλούς κινδύνους: όχι μόνο να προκληθούν λαϊκές κινητοποιήσεις, που στο σημερινό ευρωπαϊκό πλαίσιο θα είχαν αρκετά καταστροφικά ηθικά και πολιτικά αποτελέσματα, αλλά και να πλήξουν την εξαιρετικά πρόσκαιρη σταθερότητα του ίδιου του χρηματοπιστωτικού στήματος, όπου συντίθενται δημόσια και ιδιωτικά χρέη διαφόρων χωρών. Το περιβάλλον του κ. Σόμπιλε διαδίδει επίμονα ότι έχουν ληφθεί όλα τα μέτρα, ώστε μια έξοδος της Ελλάδας να μην έχει αλυσιδωτές επιπτώσεις στις τραπεζες και τα άλλα κράτη, αλλά τίποτα δεν είναι πιο αβέβαιο από αυτή τη διαβεβαίωση.

Εδώ αγγίζουμε ένα άλλο καθοριστικό επίπεδο στην πολιτική των ευρωπαϊκών εξουσιών που συνασπίστηκαν εναντίον της Αθήνας: ένα επίπεδο οικονομικής τάξης, ή μάλλον ένα επίπεδο που εκφράζει μια οικονομική φευδαρίσθηση, και ένα είδος μαγικής στρατηγικής για τον εξορκισμό των κινδύνων. Η Ευρώπη δεν ρύθμισε κατά κανένα τρόπο τις κερδοσκοπικές τραπεζικές πράξεις μετά το 2008 (όπως κατά ένα τρόπο έκαναν οι ΗΠΑ) και συνεπώς είναι όσο ποτέ άλλοτε εκτεθειμένη στον κίνδυνο από νέες κερδοσκοπικές φούσκες ή νέες χρεοκοπίες, όπως εκτιμούν πολλοί οικονομολόγοι. Όμως, πιστεύει ότι μπορεί να ξορκίσει τον κίνδυνο αυτό μεταφέροντας το κύριο βάρος στους Έλληνες ή, ενδεχομένως, στέλνοντας στο εξωτερικό με τον ελληνικό προϋπολογισμό, ένα μεγάλο μέρος μη αξιόχρεων απαιτήσεων.

Πρόκειται για έναν υπολογισμό εξαιρετικά ριψοκίνδυνο, με τον οποίο δεν είναι βέβαιο ότι θα συντάσσονται όλοι ως το τέλος. Αυτός ο πολιτικός υπολογισμός, δηλαδή να γίνει τιμωρητικό «παράδειγμα» η Ελλάδα, επειδή οι πολίτες της τόλμησαν να αμφισβητήσουν συλλογικά τη μεταχείριση που υπέστησαν επί πέντε χρόνια, είναι πραγματικός. Θα ήταν, όμως, κάπως αφηρημένη και παρανοϊκή ακόμα η αντιμετώπιση του, αν τον απομονώναμε από τα συμφραζόμενα και τον παρουσιάζαμε σαν αναμέτρηση Δαβίδ και Γολιάθ, ευρωπαϊκού κεφαλαίου και ελληνικού λαού, υπερεθνικής τεχνοδομής και εθνικής κυριαρχίας ή λαϊκής θέλησης.

Η «μοιρασμένη κυριαρχία»

Προφανώς, για να έχουν αυτές οι θεωρήσεις κάποια πολιτική αξία στη σημερινή συγκυρία, πρέπει στην Ευρώπη οι διαδικασίες εκδημοκρατισμού να αναζωογονηθούν, για να μην πούμε να ανασυσταθούν. Πρέπει, λοιπόν, οι δυνάμεις να αποκρυπταλωθούν και να αλληλούποστηριχθούν. Να καλύψουν όλα τα επίπεδα δημοκρατικής επινόησης και δράσης των πολιτών: από την αναγέννηση της κοινωνικής και ιδεολογικής σύγκρουσης μέχρι την απαίτηση που μεγάλης αλληλεγγύης και συνεπώς πιο μεγάλης αισθητικής δικαιωμάτων και εξουσιών μεταξύ των ευρωπαϊκών λαών. Χωρίς αυτή, η μερική παράδοση της εθνικής κυριαρχίας ή, πιο θετικά, το πέρασμα στη «μοιρασμένη κυριαρχία», θα ήταν μια φενάκη. Γιατί θα ήταν απλώς το προκάλυμμα της εφαρμογής του δίκαιου του ισχυροτέρου, της άνισης ανάπτυξης των περιφερειών της Ευρώπης, ή ακόμα της αποκινητοποίησης μερικών χωρών της από κάποιες ευρωπαϊκές άλλες χώρες (...)

Σε ορισμένα πρόσφατα κείμενα μου προσπάθησα να χρησιμοποιήσω τη γκραμματική κατηγορία της μεσοβασιλείας, για να χαρακτηρίσω την παρούσα κατάσταση στην Ευρώπη και τα «παθολογικά» αποτελέσματα που συνεπάγεται. Αναφέρθηκαν κι άλλοι σ' αυτήν, ειδικότερα ο Ζίγκμουντ Μπάουμαν. Η καλπάζουσα ανάπτυξη των εθνικισμών αποτελεί μέρος αυτών των παθολογικών αποτελεσμάτων, όχι μόνο επειδή – για πολύ ίσως, αν όχι για πάντα, γιατί η ιστορία

“

Η αντικαπιταλιστική επανάσταση δεν είναι στην ημερήσια διάταξη, αλλά κάθε φρένο που μπαίνει στις κυρίαρχες σήμερα πολιτικές τής λιτότητας, είναι από μόνο του επαναστατικό. Ο πολύ στενός δρόμος που βαδίζει σήμερα η Κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, οδηγεί σ' αυτή την κατεύθυνση, και γι' αυτό είμαι μαζί με όσους την υπερασπίζονται και την ενθαρρύνουν.

«δεν σερβίρει δυο φορές τα πιάτα», όπως συνθίζουμε να λέμε – τείνει να καταστρέψει τους ίδιους τους όρους της αλληλέγγυας οικοδόμησης των ευρωπαϊκών εθνών, το καθένα από τα οποία έχει απόλυτη ανάγκη να περάσει στο μέλλον με καταφατικό τρόπο, αλλά επειδή συνεπιφέρει θανάτουμος κινδύνους για τη δημοκρατική και την πολιτική (civique) ικανότητα (όπως δείχνει η τάση υπεροχής τής από τα δεξιά και από τα αριστερά επίκλησης της κυριαρχίας στην Ευρώπη).

Από την ενωμένη Ευρώπη στο ρατσισμό

Όμως δεν βάζω όλους τους εθνικισμούς στο ίδιο τουβάλι, ούτε εν γένει ούτε στη συγκεκριμένη στιγμή. Για μια ακόμη φορά η σημασία τους εξαρτάται από τις περιστάσεις και τις απαιτήσεις, που δεν είναι ίδιες για όλο τον κόσμο. Και κυρίως βλέπω ότι η υπεράσπιση της εθνικής κυριαρχίας δεν φορτίζεται παντού με το ίδιο ιδεολογικό και κοινωνικό περιεχόμενο: αλλού σε πρώτο πλάνο μπαίνει το φαντασιακό της εθνικής ή σαφέστατη της φυλετικής ταυτότητας, αλλού η υπεράσπιση ορισμένων αξιών βασικής κοινωνικής αλληλεγγύης και η αντίσταση στην εξολόθρευση των πιο αδύνατων μέσω του ανταγωνισμού και της καταλήστευσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών.

Γ' αυτό, αν και έχω πλήρη συνείδηση

του γεγονότος ότι αυτή τη στιγμή που μιλάμε η ελληνική κυβέρνηση και ο ελληνικός λαός που τη στηρίζει κατά πλειοψηφία, βρίσκονται σε μια κατάσταση εξαιρετικά λεπτή, μια κατάσταση επικίνδυνη, αλλά όχι απελπιστική, ξαναλέω ότι η πολιτική τους είναι φορέας θεμελιώδους ελπίδας για όλους εμάς, τους πολίτες της Ευρώπης και οπαδούς μιας άλλης Ευρώπης. Μιλώντας, λοιπόν, ως Γάλλος και ως Ευρωπαίος λέω: ας συζητήσουμε όλες τις στρατηγικές, όλους τους συσχετισμούς, όλες τις εναλλακτικές, αλλά ας μη φεισθούμε την υποστήριξη μας, γιατί είναι το μέλλον μας που διακυβεύεται. Το μέλλον μας δεν είναι η συνέχιση του σημερινού θεσμικού συστήματος εξουσίας, που έχει επικρατήσει επωφελούμενο ιστορικών περιστάσεων που είναι εξαιρετικά δυσμενείς για το πλήθος, το οποίο αποτελεί το πιο σημαντικό μέρος του δήμου. Δεν είναι, όμως, το μέλλον μας ούτε η διάλυση κάθε ευρωπαϊκού σχεδίου, είτε συμβεί με τη μορφή ενός σχεδίου επιστροφής στη φυλετική καθαρότητα, όπως ονειρεύεται το Εθνικό Μέτωπο στη Γαλλία, είτε με την πολύ πιο ευγενή και αξιοσέβαστη μορφή μιας ανανεωμένης στρατηγικής του «σοσιαλισμού σε μία χώρα», όπως πιστεύει ότι διαβάζω στις θέσεις ορισμένων συντρόφων τ